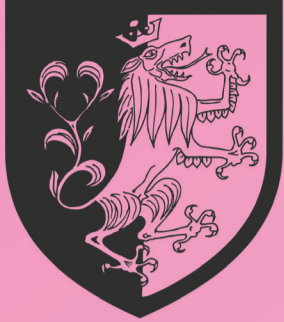

TEKOVSKÉ MÚZEUM

VÝCHODOSLOVENSKÉ
MÚZEUM V KOŠICIACH

**Tekovské múzeum v Leviciach,
Slovenská historická spoločnosť pri SAV, Bratislava
OZ Diversitas Culturae, Banská Bystrica,
Východoslovenské múzeum v Košiciach – Klub dejín farmácie**

Vás pozývajú na:

28. sympóziium z dejín farmácie,

ktoré sa uskutoční pri príležitosti
360. výročia založenia lekárne K čiernemu orlu v Leviciach
dňa 24. septembra 2024
v Tekovskom múzeu v Leviciach.

Mesto Levice je najväčším mestom južného Pohronia. Je to významné hospodárske a kultúrne stredisko na nížinách v blízkosti rieky Hron a na úpäti Štiavnických vrchov. Prvá písomná zmienka o meste Levice je z roku 1156. Levice je mesto s bohatou históriou, čoho dôkazom je dominantna mesta „Levický hrad“, dôležitý bod protitureckej obrany. Prvá zmienka o hrade sa datuje do roku 1318. V areáli Levického hradu má sídlo Tekovské múzeum s bohatou zbierkou historických artefaktov.

II. Obežník/Program

28. sympóziium z dejín farmácie,

ktoré sa uskutoční pri príležitosti

360. výročia založenia lekárne K čiernemu orlu v Leviciach

dňa 24. septembra 2024

v Tekovskom múzeu v Leviciach.

Rámcový program

8:00 – 8:30 – registrácia účastníkov

8:30 – 8:35 – technické informácie

8:35 – 8:45 – otvorenie sympózia

8:45 – 9:00 – úvodná prednáška

9:00 I. blok prednášok

11:30 – diskusia

12:00 – prestávka

13:00 II. blok prednášok

16:00 – diskusia

16:30 – ukončenie 28. sympózia

Vedecký program

Úvodná prednáška

Mgr. Nikola Mihálová – Tekovské múzeum v Leviciach – **Bolemanova** lekárň v Leviciach vo svetle revíznych zápisníc z 19. storočia

I. Blok

Mgr. Marta Švoliková – Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice – **In memoriam** budova bolemanovskej lekárne

PhDr. László Vincze – Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice – **Ernest Alt** – nestor levického lekárnictva

PhDr. Tomáš Hamar, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, Lekárska fakulta, Ústav lekárskej terminológie a cudzích jazykov – **Epidemiologická činnosť Jána Justusa Torkoša**

MUDr. Mária Molnárová, PhD. – „Kým žijem, vždy budem slúžiť pre dobro ľudí, ...“ **Casparus Fraxinus Zegedinus**, prvý uhorský diplomovaný lekár v službách palatína

Prof. PhDr. František Šimon, CSc. – **Mgr. Martin Zborovjan, PhD.** – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta a Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach – **Brevis instructio** Košickej jezuitskej lekárne z roku 1739

II. Blok

Jenő Gál – (Tóth Imre unokája – vnuk Imre Tótha) – **Előadás címe: Tóth Imre emlékezete**

PhDr. Daniel Harvan – Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica – **...aby každé dieťa malo za klobúk orechov... Pocta MUDr. Imrichovi Tóthovi**

MVDr. Miloš Jesenský, PhD. – Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – **Rastlinné drogy v názvosloví slovenských prameňov 16. až 18. storočia**

Doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc. – Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta, Katedra histórie a didaktiky dejepisu – **Študenti farmácie z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách do roku 1918**

RNDr. Anton Bartunek, PhD. – Klub dejín farmácie pri Východoslovenskom múzeu, Košice – **Prešovský lekárnik PhMr. Július Vaško: činorodá lekárnická práca a jej násilné ukončenie v roku 1951**

PhDr. PaedDr. Uršula Ambrušová, PhD., MBA – Východoslovenské múzeum v Košiciach – **Mimoriadne liečivá v dejinách liečenia**

PhDr. RNDr. Richard R. Senček, PhD. – Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica – **Z chodníka do supermarketu**

Anotácie

Mgr. Nikola Mihálová – Bolemanova lekárneň v Leviciach vo svetle revíznych zápisníc z 19. storočia

Prvá lekárneň vznikla v Leviciach pred 360. rokmi. Levičania na ňu dodnes spomínajú ako na Bolemanovu lekárneň. Bolemanovci sa natrvalo zapísali do dejín mesta. Aktívne sa zapájali do hospodárskeho, spoločenského, kultúrneho i verejného života. Príspevok načrtáva stručnú genealógiu tejto bohato rozvetvenej rodiny so zameraním na lekárnikov a lekárov. Obraz lekárne v priebehu 19. storočia približujú revízne zápisnice, ktorých autormi boli poverení župní lekári. Lekárneň zohrala nezastupiteľné miesto v otázkach verejného zdravia v celom regióne a bola odbornou inštitúciou zabezpečujúcou vzdelávanie a prax budúcich farmaceutov. Zachované artefakty z najstaršej levickej lekárne uchováva a vo svojej stálej expozícii aj prezentuje Tekovské múzeum v Leviciach.

Mgr. Marta Švoliková – In memoriam budova bolemanovskej lekárne

Rozvetvená lekárnická rodina Bolemanovcov vlastnila v 19. storočí v Leviciach niekoľko domov. V pamäti starších Levičanov rezonuje predovšetkým jednoposchodová budova, ktorá stála na rohu Štúrovej a bývalej Hurbanovej ulice (dnes Ulica sv. Michala). Lekárneň v nej slúžila Levičanom od druhej polovice 19. storočia. Popri lekární v objekte sídlila pošta, jedna z levických bánk a súd, podľa pamätníkov v pivnici budovy boli až do jej asanácie zamurované okovy. V medzivojnovom období tu okrem lekárne bolo viacero obchodov, fotoateliér, ambulancie lekárov, cukráreň. Zlý technický stav historickej budovy bez priebežných opráv viedol v povojnovom období, keď budova bola konfiškovaná, k postupnej devastácii. Po znárodnení v nej neprebehli žiadne opravy a budova bola od 50. rokov minulého storočia v havarijnom stave. Osud budovy bolemanovskej lekárne definitívne uzavrela asanácia v máji roku 1963.

PhDr. László Vincze – Ernest Alt – nestor levického lekárnictva

Dejiny inštitucionálneho lekárnictva v Leviciach siahajú do novoveku a sú úzko spojené s nenahraditeľnou profesiou lekárnika. Farmaceuti pôsobiaci v troch historických lekárnach zanechali nezmazateľnú stopu nielen vo svojom odbore, ale aj v dejinách mesta. Jedným z najvýznamnejších farmaceutov

Levíc 20. storočia bezpochyby bol Ernest Alt. Vďaka svojmu talentu dokázal vytvoriť hodnoty, ktoré prispeli nielen k rozvoju farmácie, včelárstva, ale i záchrane kultúrnych pamiatok. Jeho farmaceutické zlepšovacie návrhy a vynálezy dodnes vyvolávajú obdiv.

PhDr. Tomáš Hamar, PhD. – Epidemiologická činnosť Jána Justusa Torkoša

Ján Justus Torkoš (1699 – 1770) je v odborných kruhoch známy predovšetkým ako autor diela *Taxa Pharmaceutica Posoniensis* (1745) – liekopisu regulujúceho ceny liekov v Uhorskom kráľovstve, ktorý bol platný takmer storočie a ako autor prvej slovenskej lekárskej terminológie. Okrem lekárskej činnosti sa však Torkoš venoval aj liečeniu ochorení a regulovaniu zdravotníckych povolání. Jeho dizertačná práca, ako jeho najstaršie tlačou vydané dielo, má názov *Dissertatio inauguralis medica de febre petechiali* – Inauguračná lekárska dizertácia o škvrnitom týfuse (1724). V uvedenom diele sumarizuje súdobé vedomosti o uvedenom infekčnom ochorení, uvádza opis symptómov, priebehu choroby a opisuje spôsoby liečby. Veľký dôraz kladie na prevenciu nákazlivých chorôb. Vo svojom ďalšom významnom diele: zdravotnom opise Prešporka uvádza príklady toho, ako sa ubrániť nákazlivým ochoreniam udržiavaním hygienických odporúčaní pri údržbe verejných priestorov a zásob pitnej vody daného mesta. Existujú tiež historické záznamy, že v roku 1742, keď v Brne vypukla epidémia v radoch Uhorského vojska, bol to práve Torkoš, ktorý bol vyslaný na pomoc a vďaka jeho pôsobeniu sa podarilo epidémiu urýchlene zastaviť. Pôsoobil ako mestský lekár Prešporka, v tom čase hlavného mesta Uhorského kráľovstva, a na rozdiel od svojich predchodcov sa nevenoval len bežnej liečebnej praxi a administratíve, ale zaviedol vydávanie verejnozdravotných opatrení: napríklad v roku 1769 vydal oficiálne inštrukcie súvisiace s epidémiou horúčkovitého ochorenia, pravdepodobne týfusu tzv. *Instructio febris*. Do tých čias bolo zvykom vydávať podobné usmernenia len v prípade moru.

MUDr. Mária Molnárová, PhD. – „Kým žijem, vždy budem slúžiť pre dobro ľudí, ...“ Casparus Fraxinus Zegedinus, prvý uhorský diplomovaný lekár v službách palatína

Dr. Gáspár Kőrös zo Segedína starostlivosť o pacientov a ich potreby povýšil na úroveň, ktorá aj dnes môže byť smerodajným príkladom pre mnohých. Skutočnosť, že bol prvým diplomovaným uhorským lekárom, jeho rozsiah-

le poznatky v oblasti medicíny a farmácie, obetavosť a snaha pomôcť svojim pacientom, natrvalo a stabilne zapísali jeho meno (nielen) do histórie medicíny. V živote narazil na niekoľko významných míľnikov, ktoré rozšírili jeho teoretické i praktické zručnosti v oblasti medicíny a farmácie. Po ukončení štúdia na univerzite v Padove dlhý čas pôsobil na dvore uhorského palatína Tomáša Nádašdyho, kde liečil blízkych a vzdialených členov jeho rodiny, ako aj mnohých významných dejateľov dejín. Samotné choroby, spôsoby liečby, ako aj prostriedky liečby dokumentuje jeho korešpondencia. Bližšie sa oboznámime s pôrodom a pediatriou danej doby, rovnako nahliadneme do metód vyšetrení a liečby chorôb, ako napr. Mor, syphilis, Scabies – svrab, Varicella – ovčie kiahne, Erysipelas – erizepel (ruža), Podagra – dna, Hernia – pruh, Scirhuss Uteri (Fluxus) – nádorové ochorenie ženských orgánov, či informácie o uroscopii, pessarium = globuli vaginales a mnohých ďalších praktikách. Štúdia ponúka sondu do života Dr. Gáspára Kőrösa, na dvore palatína Nádašdyho, liečbu významných svetských a cirkevných osobností, život v Šoprone a Bratislave, ako aj oboznámenie sa s jeho pokrokovými metódami.

**Prof. PhDr. František Šimon, CSc. – Mgr. Martin Zborovjan, PhD. –
Brevis instructio Košickej jezuitskej lekárne z roku 1739**

Od roku 1660 bola súčasťou Spoločnosti Ježišovej v Košiciach lekáreň, ktorá bola aj verejnou lekárňou a postupne sa stala silnou konkurenciou pre vtedajšiu jedinú mestskú lekáreň. V roku 1732 provízor mestskej lekárne Thaurenti vydal prvý liekopis na uhorskom území *Antidotarium Cassoviense*. V roku 1739 vydáva aj jezuitská lekáreň svoj „propagačný“ spis pod názvom *Brevis instructio ... ad evitandam vel ad depellendam pestiferam luem*, Krátke poučenie ... na predchádzanie alebo odstránenie morovej epidémie. Na rube titulného listu sa nachádza dvojramenný morový kríž, tzv. *karawaka*. Spis má niekoľko častí, úvodom sa označuje za príčinu moru Boží trest, ale napriek tomu je nesprávne si myslieť, že je zbytočné robiť opatrenia proti nemu. Autor menuje protimorové opatrenia nelekárskej povahy, komentuje stručne stravu počas epidémie, podáva príznaky moru. Súpis liekov na konci opisuje lieky, ktoré boli k dispozícii v jezuitskej lekárni. Napokon autor prechádza do náboženskej oblasti a uvádza tri modlitby, ktoré sa majú použiť v prípade morovej epidémie. Autor spisu je neznámy, možno to bol vtedajší lekárnik jezuitskej lekárne, Franciscus Neuhaus. Keď *cum grano salis* možno považovať *Antidotarium Cassoviense* za liekopis, *Brevis instructio* je skôr morový spis.

Jenő Gál – Előadás címe: Tóth Imre emlékezete

Az előadás háttérinformációt tartalmaz Tóth Imre életéről és munkásságáról. Betekintést ad családi hátterébe lányai emlékiratai alapján. A korabeli újságok, szaklapok kb 400 alkalommal írtak Tóth Imréről, sokoldalú tevékenységéről, így az Orvosi Hetilap, a Bányászati és Kohászati Lapok, a Selmeczbányai Híradó, a Kertészeti Lapok. A jelenkori munkaegészségügyre való hatását fémjelzi a róla elnevezett „Tóth Imre Emlékplakett” díj, melyet a Magyar Üzemegészségügyi Tudományos Tanács (MÜTT) adományoz minden évben az arra érdemes orvosnak.

PhDr. Daniel Harvan – ...aby každé diéta malo za klobúk orechov... Pocta MUDr. Imrichovi Tóthovi

Imrich Tóth sa narodil 27. februára 1844 v Ságváre (Šomodská župa v dnešnom Maďarsku). Po absolvovaní lekárskej fakulty budapeštianskej univerzity (1869), bol od 1. mája 1873 menovaný chirurgom banskoštiavnického banského obvodu a od 1. októbra 1882, po Františkovi Schillingerovi, hlavným banským lekárom. V tejto funkcii pôsobil až do svojho penzionovania v roku 1919. MUDr. Tóth spravoval banskú nemocnicu v Banskej Štiavnici, liečil aj chorých v mestskej nemocnici, prednášal hygienu na Baníckej škole (strednej), katolíckom gymnáziu, Evanjelickom lýceu a na banskoštiavnickej Akadémii. Od roku 1873 bol aj lekárom pre zamestnancov štátnych železníc a od roku 1894 lekárom Coburgovského panstva vo Svätom Antone. MUDr. Imrich Tóth chápal poslanie lekára komplexne. Navrhoval opatrenia, ktoré mali pomôcť širokým vrstvám obyvateľstva zlepšiť ich zdravotný stav a sociálne postavenie. Aj v tomto zmysle je jeho dielo pokrokové a zaraďuje ho k najvýznamnejším banským lekárom a zároveň priekopníkom pracovného lekárstva v Uhorsku a na Slovensku. Príspevok je spomienkou na významného lekára pri príležitosti 180. výročia jeho narodenia. Zároveň prezentuje zbierkové predmety z fondu Slovenského banského múzea súvisiace s osobou Imricha Tótha.

MVDr. Miloš Jesenský, PhD. – Rastlinné drogy v názvosloví slovenských prameňov 16. až 18. storočia

Slovacikálne rukopisy i tlačené diela z obdobia 16. až 18. storočia poskytujú bohatý pramenný materiál svedčiaci o rozmanitom, originálnom a systematickom názvosloví liečivých rastlín, ako aj z nich pripravovaných preparátov používaných v dobovej farmácii. Porovnanie tejto taxanómie zahŕňajúce

nielen pomenovania v tradičnej ľudovej medicíne, ale aj v dobových liekopisoch privádza k záveru o vysokej úrovni klasifikácie a nomenklatúry rastlinných drog na Slovensku predovšetkým v barokovej farmácii. Pokúsme sa to doložiť nasledujúcimi príkladmi vybranými z vybraných jazykových pamiatok a konfrontovanej s modernými poznatkami o farmakologickom účinku liečivých rastlín používaných k výrobe liečivých prostriedkov alebo priamo k fytoterapii na území dnešného Slovenska za uplynulé stáročia.

Doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc. – Študenti farmácie z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách do roku 1918

V minulých rokoch som viedol výskumnú skupinu na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá sa zaoberala problematikou študentov z územia Slovenska na zahraničných univerzitách do roku 1918. Pokiaľ ide o tému môjho príspevku na sympóziu, rozhodol som sa zamerať na študentov z Bratislavskej stolice, ktorí študovali farmáciu na niektorej zahraničnej vysokej škole do roku 1918. Zatiaľ sa nám podarilo nájsť 122 takýchto študentov, ktorí od roku 1790 do roku 1918 študovali v zahraničí. Absolútna väčšina z nich študovala na Viedenskej univerzite. Vo svojom príspevku bližšie osvetlím jednotlivé osobnosti týchto študentov, odkiaľ pochádzali, kde študovali, akého boli pôvodu a prípadne aj ako sa uplatnili po konci štúdia.

RNDr. Anton Bartunek, PhD. – Prešovský lekárnik PhMr. Július Vaško: čínorodá lekárnická práca a jej násilné ukončenie v roku 1951

Július Vaško pochádzal z Poľska, ale spolu so svojou matkou sa prisťahoval na Slovensko a v Prešove sa stal váženým a odborne i podnikateľsky úspešným, v poradí piatym majiteľom lekárne U svätej Trojice, založenej v roku 1841. Na tzv. Táborisku vlastnil veľký rodinný dom a popri lekárni sa stal aj majiteľom kozmetickej firmy Ariadne, ktorej výrobkami boli toaletné mydlá, voňavky, kolínske vody, denné, večerné a nočné krémy a pod. Vaško si nechal u akad. maliara Mikuláša Jordána namaľovať štyri portréty svojich predchodcov vo vlastníctve lekárne, jeho podobizeň však už zrejme kvôli povojnovým pomerom nevznikla. Nasledujúce udalosti, komunistický prevrat a jeho násilnosti mu hlboko zasiahli do života. Dom a lekáreň mu boli zabavené, hnutelný majetok odviezol mimo Prešova, kde záhadne zmizol a on sám istý čas pobýval na prešovskom cintoríne v rodinnej krypte v blízkosti telesných pozostatkov svojej milovanej matky. Nakoniec odišiel

z Prešova do Bratislavy, kde zomrel v domove dôchodcov. Ešte krátko predtým som ho po dlhom pátraní stihol písomne kontaktovať a on sám mi kostrbatým písmom na korešpondenčnom lístku uviedol v krátkosti svoje základné biografické údaje. V posledných dvoch rokoch som prostredníctvom ďalších známych a príbuzných v jeho rodnom Poľsku získal množstvo ďalších poznatkov a fotografií a nakoniec aj jeho podobizeň.

PhDr. PaedDr. Uršula Ambrušová, PhD., MBA – Mimoriadne liečivá v dejinách liečenia

Príspevok popisuje niekoľko vybratých neobyčajných liečiv z dávnej minulosti, ktorým boli pripisované mimoriadne liečivé účinky. Patrili tu rôzne elixíry, prášky, masti, lektvare, náplasti, či nápoje. Niektoré boli oficiálne vedené v liekopisoch, iné sa zachovali v lekárskych spisoch. Dopyt po vychýrených všeliekoch bol v každom čase veľký, avšak dovoliť si takéto liečivo nemohol každý. Mnohé z nich sa užívali aj na našom území, dôkazom ich existencie sú lekárenské nádoby zachované v zbierkach múzeí.

PhDr. RNDr. Richard R. Senček, PhD. – Z chodníka do supermarketu

Autor sa vo svojom príspevku zaoberá hlavnými historickými trendmi predaja farmaceutických výrobkov konečnému zákazníkovi. Trendy a spôsoby predaja sa postupne značne menili. Najväčšie zmeny však zažívame práve v poslednom období, keď sa elektronizácia života podpísala aj pod zmeny v dlhoročnom, zaužívanom systéme obchodovania. Nielen bežný sortiment, ale aj lieky a liečivá musia na tieto nové spôsoby obchodovania reagovať. Je zaujímavé sledovať, ako globálne zmeny v obchodných vzťahoch a systémoch predaja vplývajú na tento úzko vymedzený segment tovarov.